UPA NATIONAL E-JOURNAL
Interdisciplinary Peer Reviewed Indexed E-Journal
ISSN
[illegible]-4375

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० : एक आढावा

डॉ. वैजयंती पेंडसे
कमला नेहरू महाविद्यालय,
नागपूर

मानवाच्या संपूर्ण क्षमतांचा विकास होण्यासाठी शिक्षण हे महत्त्वाचे साधन आहे. देशाची प्रगती, आर्थिक विकास, सामाजिक न्याय आणि समानता शास्त्रीय प्रगती, राष्ट्रीय एकात्मता आणि संस्कृतीचे जतन या सर्व क्षेत्रामध्ये वैश्विक पातळीवर स्थान प्राप्त करण्यासाठी दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध होणे फार महत्त्वाचे आहे. कारण दर्जेदार शिक्षणाने व्यक्ती, समाज, देश आणि त्याचबरोबर जगाचेही हित साधल्या जाते.

भारताला शिक्षणाची फार प्राचीन परंपरा प्राप्त झाली आहे. भारतीय संस्कृती आणि तत्वज्ञानाचा जगावर फार मोठा प्रभाव पडलेला आजही दिसून येतो. प्राचीन भारतात शिक्षणाने लक्ष्य केवळ ज्ञान मिळविणे एवढेच नव्हे तर पूर्ण आत्मज्ञान किंवा मोक्षाशी निगडीत असलेले आपल्याला दिसून येते. प्राचीन काळात ज्ञान मिळविण्यासाठी गुरूच्या आश्रमात विशिष्ट काळ घालवावालागत असे, गुरूकुल पद्धती अस्तित्वात होती. विद्यार्थ्यांचा कल पाहून गुरू त्याला त्या प्रकारचे शिक्षण देत असे. गुरूच्या आश्रमात केवळ बौद्धिक विकासाचा विचार न करता मन, बुद्धी, शरीर या तिन्ही क्षमतांचा विकास करण्याची जवाबदारी गुरूला पार पाडावी लागत असे व त्यासाठी विद्यार्थ्याला कठोर परिश्रम करावे लागत असे. कालांतराने ही पद्धत बदलत गेली. शाळा व महाविद्यालये निर्माण झाली तिथे विद्यार्थी व गुरू एकत्र जमून ज्ञानदानाचे कार्य सुरू झाले. महात्मा ज्योतिबा फुले, शाहू महाराज, आगरकर यांनी त्यांच्या काळात शिक्षण पद्धतीत बदल घडवून आणले. त्यांच्यामुळे महिला आणि दलितांसाठी शिक्षणाची दारे उघडली गेली. म. गांधीनी 'नई तालीम' या शिक्षण पद्धतीने अनुभव आणि शिक्षण यांची सांगड घालून शिक्षणाला नवा आयाम दिला. [illegible] मेकॉलेच्या शिक्षण पद्धतीने या पूर्ण प्रक्रियेत परिवर्तन झाले.

[illegible] झाल्यानंतर शिक्षण पद्धतीत वारंवार अनेक परिवर्तन घडून आले. १९६४ ला पहिले एज्युकेशन [illegible] निर्माण करण्यात आले. त्यात १९८६ पर्यंत ५ ते ६ या वयोगटातील सर्व मुले शिक्षण [illegible] घेतील असे ध्येय ठेवण्यात आले. १९८६ साली भारताची पहिली एज्युकेशन पॉलिसी जाहीर करण्यात आली, यात अंगणवाडी व प्राथमिक शिक्षणाबरोबर कार्यरत महिलांच्या शिक्षणावर भर देण्यात आला. [illegible] थोडा बदल करून १९९२ च्या नॅशनल एज्युकेशन पॉलिसिद्वारे २००६ पर्यंत सात लाख [illegible] उघडण्याचे ठरविण्यात आले. याच्या अंमलबजावणीसाठी एक कार्यसमिती तयार करण्यात आली. [illegible] २००० साली नॅशनल करिकुलम फ्रेमवर्क निर्माण करण्यात आले व सर्व शिक्षा अभियाना अंतर्गत २०[illegible] सालापर्यंत सर्व लहान मुले शिक्षण घेतील अशी निती तयार करण्यात आली व त्यामुळे शिक्षण पद्धतीतील बदलाला सुरूवात झाली. २००९ साली 'राईट टू एज्युकेशन' हा नियम अमलात आणण्यात आला. त्यानंतर सर्व शिक्षण पद्धतीतील स्थितीचा अभ्यास करून २०२० मध्ये नवीन शिक्षण पद्धती जाहीर करण्यात आली. यात शिक्षणाच्या मुळ गाभ्यात परिवर्तन करून विद्यार्थ्याला ज्ञानदृष्टी आणि सत्य या भारतीय विचार परंपरेवर फोकस ठेवून शिक्षण पद्धती तयार करण्यात आली. नव्या होणाऱ्या औद्योगिक बदलानुसार जीवनशैलीतही बदल होत जातो यास्तव शिक्षण पद्धतीतही बदल करणेही काळाची गरज आहे.